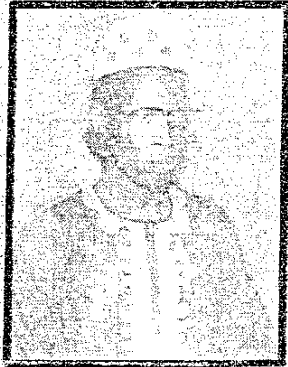

NÍPÀ ÒNẸKỌWÉ

Ọmọ bíbí Ilú Abẹ̀òkúta ni Solomon
Ọlánrewájú Mákindé. Ó lọ sí ilé-ẹ̀kọ́
Salvation Army Primary School Aráṛòní
Ládípò àti African Church Primary School
Adéwùsì fún ẹ̀kọ́ àkọbẹ̀rẹ̀. Ilé-ẹ̀kọ́ Saint
Joseph Secondary Commercial School
Idímóngòrò Agege ni ó tún lọ. Lẹ́yìn nàà ni
ó gba ìwé ẹ̀rí olùkọni onípò kejì láti Ilé-ẹ̀kọ́
Ansar-ud-Deen Teachers' College Ọ̀tá.

Ó kàwẹ̀ gba oyè B.A Ẹ̀d ni Yunifásití Ípínlẹ̀ Ọ̀gùn àti Oyè M. Ẹ̀d
ní ilé ẹ̀kọ́ gíga Yunifásití tí tú Ibàdàn. Ó sìsé ní àwọn ilé-ẹ̀kọ́ aláḱọ̀bẹ̀rẹ̀
àti Sekondírí mélòó kan ní Ípínlẹ̀ Ọ̀gùn. Láraàrín ọ̀dún 1991-96 Ó sìsé
ní Federal Government Girls' College, Ọ̀yọ́ àti Federal Government
College, Ọ̀gítómòṣò.

Ní ọ̀dún 1996 Ó sìsé bí olùkọ́ ẹ̀dè Yorùbá ní Federal College of
Education (Special), Ọ̀yọ́. Ní báyìí, olùkọ́ ní ní Yunifásití tí Ípínlẹ̀ Èkó
(Lagos State University) ní Department of Curriculum Studies
(Language Unit).

978 - 027 - 473 - 1

A tẹ̀ ìwé yìí ní :
OLATUNJI PRESS & BOOK INDUSTRIES
3, Adéyọ́n Street, Near Oláleye Market,
Shipeolu street, Palm-grove, Lagos.

AṢENI N' SERA È

OLATUNJI PRESS

AṢENÍ NÌ SÈRÀ È

LÁTI ỌWỌ

LÁNRE MÁKINDÉ

LAGOS STATE UNIVERSITY, ỌJÓ

A tẹ́ lẹ́ yí ní
OLATUNJI PRESS & BOOK INDUSTRIES
5, Adedoyin Street,
Near Ojaleye Market,
Via Shipéolu street,
Palm-grove, Lagos.

ISBN 978-027-473-1
tún sísẹ̀ bẹ́ẹ̀.
lẹ́ yí yáto tún lẹ́ ara tírẹ̀ níkan, lẹ́ gba aṣẹ́
Enikéni kò gbóqò ẹ́ ọ́hunhokun kò lẹ́ ní
© Solomon Olanrewaju Makinde (1999)
Gbogbo ètò àti aṣẹ́ lẹ́ lẹ́ yí jẹ́ tì

Itan aròsọ̀ ní kòkò ní lẹ́ yí.
Otító ní pé lẹ́tẹ́ ẹ̀wọ̀n lẹ́lẹ́ ní lẹ́
nàà maa n sẹ́lẹ́ lóde ayé, sùgbón ònkòwé
kò fẹ́ kí enikéni tábí lúklú rọ̀ pé
tíwọ̀n ní orúkọ tábí lú tì a kọ sí
ní lẹ́ nà.

ORÒ ISÀÀJÚ

Eni tó bá sè nhkan ténhkan ò sè n, dandan ni kí ojú rẹ n' ohun tí nhkan ò n n. Nínú òwé yí n' è ó tí ká n'pa obinrin kan tí ó n

jé Alaké, éni tí ó sè ikú pa oko rẹ.

Dajudaju, éyi yòò jé ìyálénu fún ènikéni. Mo sì mò pé éyin ònhawé yòò rẹ l'ati mọ bí éyi sè sèlè àti ohun gbogbo tí ó so mọ isèlè káyèèfi nàa. A ká í kùkù gbé okèrè mọ didun gbé. O

ya, è maa ká á lo. Ó dùn bí oyin.

È sèun pupọ.

SOLOMON OLANREWAJU MAKINDE
LAGOS STATE UNIVERSITY, OJO

IJUBA

Mo fi àkọjá ewé yí dúpé

l'owó Olórùn Olódumare fún

yíyó tí ó yò Babá mi Olóyè

I. A. Makinde nínú ewu n'lá kan

ní oḍún 1993.

ATÓKA AKÓÓKUN

OUTU IWE

OOGUN ABENU GONNGO

Kòòòòò.....! Odelabi lo yinbon sakabula bée. Kíà, ó sùré
 síwájú ó gbé kínní òun nílẹ̀. Olóoré nì. Òyà nílà lo n jé bée.
 Odelabi nì, 'owó ba iwọ́kínní burúkú yí. Ó ti pé tí é ti n jé mí
 lẹ́gẹ́. Oní la ó fi ó pata'. Bí ó ti n sọ bẹ́ẹ̀ lówọ́ nì ó tún n í tí
 pàntí iwájú rẹ̀ n mí ntyẹ́tyẹ̀. Bí ó ti se sunmó ibẹ̀, òyà miltàn tí
 óta ibon tí ta ba nì ó n japoró. Ó gbé e, ó ná àn mǫíe pòlì l'yén
 nà ná tántàn bí igbà tí aja jí lówúurò tí ó n na ara rẹ̀, ó kú.
 Bísé, ó ba pé mí, a kí í pèsé. Odelabi gbé éran mǫ́jẹjì, ó dí
 wòpó nínú apò. Ó dí í, ó gbé e rú. Ó dí ọ̀nà abulẹ̀ l'èsanmí.
 Mígba tí ó tò aàlà oko rẹ̀ de isalẹ̀, ó bó sí aàlà ọ̀mọ́ Onyómí
 àti Alao. Ó n gbọ́ tí Onyómí n ro oko rẹ̀ bó láti apa ọ̀hún. Bí ó
 tí mí kí ọ̀un pé é láti kí í. Yéééí lo sẹ. Ohun tí ó n baal'érú. Ébọ́
 tí a sẹ̀ sínú apaàdì mí ó n. Dájúddájú, nítón' éyàn kan nì a sẹ̀
 gbé e síbẹ̀. Dandan sí nì pé kí Onyómí ó ro oko de ibẹ̀ l'óíó
 nà.

Kíákíà, Odelabi se okan okunrin. Gbami-gbami kò sàà yé
 agbalagba, ka wá sọ pé éran ko nì n le ọ̀dẹ̀ aperin, aye bájé
 m'yén. Ó yanu kótó, ọ̀fò lo jade, ó nì.

Oní Kíníhí:	Oògun Abenu Gónngò	1
Oní Kẹjì:	Oògun Dì Afẹ́kú	9
Oní Kẹ́tá:	Ènì Ọlórún ọ̀ pa	12
Oní Kérin:	Sé o tún Dẹ	19
Oní Karun-un:	Kàkà Kéwe Agbon Dẹ	25
Oní Kẹ́fà:	Iyá Àláké	30
Oní Kẹje:	Mónijà Èjálónibù	36
Oní Kẹjọ:	Ènì Tí kò sà Bòtì	45
Oní Kẹsàn-àn:	Alao Dubulẹ̀ Àlsàn	48
Oní Kẹwàà:	Ní ilẹ̀ Iwòsàn Ajíṣerínmí	55
Oní Kọkànìà:	Isinkú Alao'	62
Oní Kẹjìlà	Èyí kí í sẹ̀ Ojufó	65
Oní Kẹtàlà	Àláké Ru Igi Oyin	72

Asurè tete ni i wójú gǫ.

Aṣinṣin gbèrè ni i wójú ṣwọn bérin

Aṣinṣinlè ni ti òkéré,

Èbò ni i pèlèbò,

Aṣaṣi ni i pa laṣaṣi,

Kikú yé iorí mi,

Aṣa, eee, ikú yé iorí mi.

Léyin naa, ó kẹ sí Oríyomi, iyẹn naa kí i láti òkànkán. Ó wá

bèèrè lál' tí kò tiiḗ fi gbé ojú sòkè lál' bí iṣéjù dié tí oun tí n' sè

awuyewuye nibí. Oríyomi bẹ́ é kí ó máa bínu. Bí oun bá tí n' ro

oko, tí orin sí tí n' bó lénu oun, eé oun máa n' dí pátápata ni.

Ótòṣ kùkù ni. Bí Oríyomi gmq Olukinu bá tí de inu oko,

orin òkan-o-jòkan ni yoo máa kọ. Bó bá kọ orin tí sọ̀sọ́ dié,

yoo tùn kọrin tí ṣwọn olukó tí kọ wọn ni ilé-iwé nigbá tí ó n' bẹ́

ni ilé-iwé alakòbòbèrè.

Nigbá nṣiran é o máa gbò:

Iyá ni wura iyebiye,

Tí a kò lè fowó rá,

Ó lóyún mi fọ́ṣu mèsàn-àn

Ó pọ́n mi fọ́ḍun mètá,

Bí ó bá sẹ́ gǫ Ajé ni, nigbá yí ni yoo ranti orin tí wón máa

Tí a kò lè fowó rá,

Iyá ni wura iyebiye,

n' saaba kọ ní ounṣé gǫ Ajé ni ilé-èkó bá yí pé:

Olúwa áwa gmq ré tùn dé

Léti wá bèrè 'sẹ́ wá,

Gbogbo wa fẹ́pẹ́ fún ọ,

Fún 'dási ré iorí wa,

Lét'òsè tó tí kọjá,

Tí t' wá dọ́ṣ oun.

Èlòmíràn yoo gbọ́ orin lénu Oríyomi bí ó tí n' gé oko lq, yoo

sí duró títí, yoo mí ori. Sẹ́ tí oun ré tí ó dùn bí, oun dúrú

sọ̀sọ́ ni kí a wí mí tábí tí ọwọ́ paná tí ó ní gbé sòkè-sódò láisimí.

Ódélábi wáá gbé tuntun dé, ó bèèrè bọ́yá Oríyomi tí dé

apa ibi tí oun duró sí. Ọun naa sí dahun pé rárá. Ó wá sọ́ fún

un pé kí ó lq mún' éwú ré, kí ó máa lq sí ilé. Ó sí fi kún un pé,

oun tí mo ní nibí yí, o ò gbọ́ṣọ́ ní i, títí a ó fi sẹ́ etutu tó yé,

Oríyomi dọ́báíé, ó dupé lówọ́ baba, ó gba ọ́nà abúlé. Bí ó tí n'

lq, ọ́kán ré kò balé rára. Oniruwú èrò ló gba ọ́kán ré kan. Sẹ́

bí kò bá sí ní lál', baba gmq kí i pònmọ́ ródé. Kí ní oun tí baba

yí ní? Tábí wón pa eniyàn kan sí' aálá oko oun ni. Bọ́yá eníkan

Òmò gidi ni m'olèwà. Ó pón f'èéréré. Ó ga díé, ó sì ká délé
 b'è. Kò sí asò tí kò bá à lára mu. Ó s'è-s'è jàde ni ilé-twé ni
 Féténú Mímú ni Ilú Agbale ni. Ó tí s'è l'danwò átiwò Yumifásiti
 Arómisá ni ákòkò náá gùgbón esi l'danwò lo n' ret.

ni pé, ká í roju ohunkohun. Bì ó bá ru ègè lón lónà oko, èyàn kò lè mọ pé ó ti lè lè sọ èdè Òyindó ràrà. Ó lè dín gáarí. Fírú sífè jé ohun kekere lóju Mọléwá. Iyàn gígún sí dàbí tgbà tí èyàn fí àdà gè igit igit, Ọbè wo mi kò lè sẹ? Bì àwon èbí wón tí n bẹ ní Arómisá bá dẹ, tí wón bá tí bá Mọléwá ní Ilésamí, ọkàn wón màà n dàlè ní. Àwon olúkọ ilẹ̀-ìwé Àgbèlẹ̀ kò fí isẹ̀ wón jàfara ràrà. Níbẹ̀ ní Mọléwá sì tí kọ nipa bí a ti sẹ kẹ́kẹ́ orí sí sí ounjẹ. Ó mọ nipa bí a tí n dín bọ́nsí, ó lè sẹ kẹ́kẹ́

si gbé nḡkan pamò sibe; sḡgbòn baba naa ménu ba òrò etutu.
 Laipé ò pinnu pé òun kò ní iagun jinná. Sebi òré ní baba òun
 pélu baba Qdélabi. Kò si le n'ewu nié kí ò ní kí òun kò sí i.
 Bí Qdélabi tí de ilé tí ò tí gbé apò odé ré tún Qdewale omò
 ré, oniyén tí mò pé nḡkan tí se enu ré lólo yén niyén. Sḡgbòn
 ò yaa lénu pé òya méji ní baba òun dí sápo. Eyi mu nu ré dùn
 gidigidi nḡkon pé bí ò tí wá kí baba òun há eran tún gbogbo
 awon ara abúle llesammi to, yoo ku pupọ sile tí awon yoo ní se
 atiléyin fun okéle, ò kéré tan, gjó méta.

anl'eyin fun okale, o kere tan, ojo meta.

Awon ode abule Ilesanmi ki i da je eran bi etu, oya, esuro,

agbònrín, élédé-egán, gbàójò, àtí àwọn èran nínàlìà bẹ́ẹ̀ bẹ́ẹ̀.

Lòòòòò, br'odé bá ro tšé'á'ya t'í' n' bẹ́ nínú'ígbẹ́'odé, wón'í bá

peran, wón hi bá ti fún ará ilé kejíjé. Sùgbón ni abùlé iléṣanmi.

won ki i se bee rara. won ki i se adanikanje.

Bi'Odéwále'ni n se itóju eran lówó, Odelabi so fun Arámiride

(continued)

Chân lý về bổn phận của người dân đối với đất nước và nhân dân

1. *Chlorophyll a* (Chl a) is the primary photosynthetic pigment in most plants and algae. It is a green pigment that absorbs light energy in the blue-violet and red-orange regions of the visible spectrum. Chl a is essential for the light-dependent reactions of photosynthesis, where it converts light energy into chemical energy in the form of ATP and NADPH.

e cruce ne va n se cehin bayn in qe'etadi se greta, o di odo

FILED

Onyínmí kò bá bábàré nìlẹ̀ mgbà tí ó dé láti ọkọ. Šé ọkọ tí

igbéyàwò, ìrèsì dídín tàbí ìrèsì jòjòfún, èyìn dídín, àti bèè bèè
lò. 10.

Lòòtótó, ebi ti pa Olúnmú pupò. Bí ó ti sanwò tí ó bu òkèlè
iyàn kan bọ enu, ni Ọ̀délábí wọ́lè dé. 'È kú onílé yíi ó. Ọ̀délábí
lò ní h'wón bèè. Gbogbo wón sì ní onún sẹ́kan dásá lóhún pé, 'é
ma wọ́lè ó, 'é wá á jẹun'. 'Lábi, iwọ́ m'ye', Olúnmú ló hí ọ̀rẹ́ rẹ́
bèè. Ọ̀un nàá sì dásá lóhún pé, 'Olu, émi lo ní 'un, éyè méjì ní
l'jé àsà'. Olu gbé igbá omi ísánpwò fún ọ̀rẹ́ rẹ́ sùgbón 'O sọ fún
un pé ohun tí ọ̀un bá wá kó ní ayé gba ounjẹ j'jé. O tún ní kún
un pé ọ̀un tí wá lẹ́ẹ́kan ná, ní nńkan bí i wákát-kán-ábò sẹ́yín
sùgbón ọ̀un kò bá ẹńńkan. Oríyomi dahún pé 'O ní l'atí jé igbá
tí ọ̀un ló j'á ewe j'ẹ́njẹmíl, nńtón pé ọ̀un kò j'áde r'ara l'atí igbá tí
ọ̀un tí dé l'atí oko.

Olu bọ ounjẹ rẹ pada, 'O ló tẹ pélu ọ̀rẹ́ rẹ. Lábi sẹ aláyé
fún un bí ọ̀un tí sẹ ní ohun abámi kan ní aálá oko Oríyomi àti
ẹgbón Olu tí í sẹ Aláá. 'O sì ní kún un pé ẹbọ búrkú ní kímí
òhún.

'Kò yé kí a ní silé bèè nńtón pé émi tí ó bá ní orí kò nńtẹ ẹbọ
bèè ọ̀run l'ẹrò. Nígba tí mo kókò fọ́jú kan ẹbọ nàá, èsè sì mí
gbón nń. Sùgbón élému kan ò gbódò m'atẹfẹ, èwò ní. Lábi
ní ó sẹ aláyé yí i fún Olu tí ọ̀un nàá sì la enu sílẹ t'yanu-t'yanu

Olu bèrè lówó ọ̀rẹ́ rẹ nípa àwọn ẹrọjá tí írúnbí ẹ́dà nàá ló
l'atí sẹ egbògi nàá. Ọ̀un nàá sì sẹ aláyé bá yí pé, obi abata, ẹja
dúdú àti omi nínú apaádí. Dájúdájú, émi tí ó gbé ẹbọ nàá síbẹ
ní wá ikú Oríyomi ní. Sùgbón ta ní émi nàá íbá sẹ;

Olu ní, dúró ná, mo r'antí pé ní l'ẹ̀rẹ́ ọ̀nì, mo j'áde l'atí
sẹgá, émi pélu tóòsì mí lówó. Nígba tí mo gbò l'ró pé ẹńńkan fẹ́
sì l'ẹ́kún mí ilé ẹgbón mí nńtósì, mo pa iná nàá. Iyáwò rẹ ní mo
ní. 'O gbé kímí kan lówó òsì rẹ àmọ́ n kò mọ́ ohun tí ó jé. 'O
j'áde, ó sì tí ilẹ́kún j'ẹ́jé. Mo sì ní i dájú pé ọ̀nà oko mí ó gba ló.
Mo rò pé ó fẹ́ ló da nńkan nún sínú igbó mí, sùgbón mo wá ní i
dájú nńsísíyí pé iná rẹ nàá mú ifura lówó. Ohun tí ó tún sẹ́lẹ́ ní
pé iyáwò ẹgbón mí yí nàá ló da oko ọ̀kọ́ rẹ́ lódún yí. Sùgbón
kí mí gmo mí sẹ fún un?', 'Sẹ mí kí ó bèrè lówó ọ̀kọ́ rẹ́ bóyá ó
mọ́ nípa ẹbọ tí ẹńńkan sẹ sí aálá oko yín. 'O sẹ é sẹ kí a mọ́ l'atí

abájo nípa bèè. Sùgbón a gbódò ló sẹ ẹtutu rẹ l'óní.

Olu dúpẹ́ lówó Lábi, ó rọ́ ó kí ó dúró bá ọ̀un jẹun, sùgbón
ó sọ pé ọ̀un kò lẹ́ dúró mọ́, nńtón pé kò yé kí wón ní ọ̀rò tíbí yén
j'atara. Olu sẹ pa pa pa bí i tí Papa ní l'atí ounjẹ, ó sì gba ilé

ẹgbón ọ̀n rẹ ló.
Iyáékú ló jé fún un nígba tí ó dé ibẹ́ tí ó gbó tí iyáwò ẹgbón rẹ́
ní wé ẹ́bú lẹ́ e l'ón. 'O kú aálé kí ó wọ́lè ní ó tí n'gbó: 'Inu ọ̀kọ́ wó

ni tẹ, alábẹnu tpaatipata, olon godogbo bi ori ekute; oloju
 jin-gbun-n-gbun-nun bi oju oku; olowó tónran-tónran bi owó
 òòkún; onigun-dagodago bi igun òrò; olowó honbo bi owó aaka;
 eleti gbogbagboga bi i..... 'Daké hbe! se oko re lo n ka eebu
 si lara bi eni pe Olurun ko lo sèda è bayi? Bi oko re ko se to
 abere mofowó è bayi, o daju pe awa naa ko je nkan kan mo
 niye. Ta ni ko salimpe bi oju da ti ipakó, iwaju ko niyi mo?
 Olurun lo ba iyawo egbon on re so be. Si iyalenu, esi ti yoo
 ti ni pe, 'gbogbo yin le si ma rogó'.

Nigba naa ni Olurun wa gbana je pata-pata, o ti ibinu da
 obinin naa lohun pe, Gbó, je ki n ba e so botó òrò. Ojo ti
 obinin ba ti bere si fi enu sáata oko re gégé bi eyi ti iwó ti n se
 lati ojo pipé wa, sugbon ti a kan n wo ti Olurun ati ti awon omó
 re, mo e lara, ojo naa gan an ni o ti si se. Oko ni olon aya, be
 ni iwe mímó wi. O kan n lo sòsò lasan ni. Tubó ma bu Olurun.
 Se o ro pe oko re lo n bu ni. O ni Olurun ko da oko re dara dara.
 A tun wi tan, o ni enikan ma rogó. Mo fe ki o mo pe ekute ile
 loogimi le pa. Lolo ti o ba da a labaa lati mu ojiji lale odo, ojo
 naa ni yoo ki won kuule ni alakeji. Je ki ogéde re ma gbe
 owó bọ, ara re lo o ti na. Ase ni ko senikan, ara re lo n se. Lo
 ba tun bu sori:

Ta lo n se ti o mo o,

Ara re lo n se ti o mo o.

Nigba yi ni Aso ti i se oko Alake dahun o ni, Olurun.
 jowó fi shé ki o ma se eyi ti ori re ran an. Emi ni mo lo yan
 oko nibi ti owó mi o tagbon. O sa di odun menilegbon bayi
 ti mo ti gbe e niyawo, ko si alafia ni ojo kan ni. Alake fi oju
 ko won inle, o si binu jade. Nigba naa ni Olurun too ti aye
 ba egbon re so ohun ti o ba wa.